

IMPACTUL CORUPȚIEI ASUPRA REALIZĂRII DREPTURILOR OMULUI

Adriana CAZACU, doctorandă, ULIM (ORCID: 0000-0002-6847-7943)

Recenzent: **Serghei ȚURCAN**, doctor în drept, conferențiar universitar

THE IMPACT OF CORRUPTION ON THE REALIZATION OF HUMAN RIGHTS

The phenomenon of corruption has a negative impact on the exercise of all human rights — civil, political, economic, social and cultural. The impact on the realization of human rights depends on the level of perception of the phenomenon of corruption and its forms of manifestation. Corruption undermines the functioning and legitimacy of institutions and processes, which undermines trust in state and government institutions. Corruption exists in all countries, regardless of their economic or political system and level of development, in the public and private spheres. It is a transnational phenomenon that requires effective international cooperation, including in the recovery of corruption revenues. Currently, the negative impact of corruption on human rights is being studied and evaluated on a global scale. Good governance and human rights are mutually reinforcing objectives and are based on the basic principles of participation, accountability and transparency, so they are approached from a new perspective. Human rights, such as civil and political rights, are fundamental, inherent and inalienable rights of human beings, however, abuses of power by state bodies can often harm them. The realization of human rights, including the right to information, freedom of expression and opinion, freedom of assembly and association and the independence of the judiciary — creates an enabling environment for efforts to prevent and remedy corrupt practices, for these reasons must be guaranteed and effectively enforced.

Keywords: corruption, the impact of corruption, human rights, bribery, the Universal Declaration of Human Rights, the Human Rights Committee

Fenomenul corupției are un impact negativ asupra exercitării tuturor drepturilor omului — civile, politice, economice, sociale și culturale. Impactul asupra realizării drepturilor omului depinde de nivelul de percepere a fenomenului corupției și de formele ei de manifestare. Corupția prejudiciază funcționarea și legitimitatea instituțiilor și a proceselor, fapt ce subminează încrederea în instituțiile de stat și cele guvernamentale. Corupția există în toate țările, indiferent de sistemul economic sau politic și de nivelul lor de dezvoltare, în sfera publică și privată. Este un fenomen transnațional care necesită o cooperare internațională eficientă, inclusiv în recuperarea veniturilor din corupție. Actualmente, impactul negativ al corupției asupra drepturilor omului este studiat și evaluat pe scară largă la nivel global. Buna guvernare și drepturile omului sunt obiective care se consolidează reciproc și sunt bazate pe principiile de bază ale participării, responsabilității și transparenței, de aceea sunt abordate dintr-o perspectivă nouă.

Cuvinte cheie: corupție, impactul corupției, drepturile omului, mită, Declarația Universală a Drepturilor Omului, Comitetul pentru Drepturile Omului.

Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948, la Paris, este primul text internațional cu caracter general și universal în materia drepturilor omului. Declarația este apreciată ca marcând începutul unei noi etape în domeniul drepturilor omului.¹ Este primul document internațional cu vocație de universalitate în acest domeniu.

Printre drepturile garantate de declarație sunt: drepturi civile — dreptul la viață, libertatea și securitatea persoanei, viață privată și de familie, inviolabilitatea locuinței, secretul corespondenței, onoare și demnitate, libera circulație, căsătorie și întemeierea familiei, întrunire pașnică; drepturi politice — dreptul la azil, cetățenie, alegeri; drepturi economice — dreptul la proprietate, retribuție egală pentru munca egală; drepturi procedurale — dreptul de a fi un subiect de drept, dreptul la recurs efectiv, la un proces echitabil; drepturi sociale — asigurări sociale, muncă, dreptul de a înființa sindicate, dreptul la odihnă și timp liber, la un nivel de trai decent, asigurare în caz de boală, șomaj, văduvie, bătrânețe, dreptul la educație.

Viziunea modernă asupra drepturilor omului a început cu adevărat odată cu formarea ONU în 1945. Unul dintre principalele scopuri ale ONU este promovarea și încurajarea „respectului pentru drepturile omului și libertățile fundamentale, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie“. Ulterior, o serie de convenții și înțelegeri au completat lista drepturilor pe care un individ trebuie să le aibă (prin convenții privind: statutul refugiaților, discriminarea rasială sau pe bază de orientare sexuală, abolirea muncii forțate etc.).²

Drepturile omului reprezintă o instituție constituțional juridică necesară oricărui stat de drept democratic și modern, care are drept obiectiv prioritar alinierea la normele și cerințele europene, urmărind scopul integrării în comunitatea europeană. Statul contemporan se afirmă ca o garanție a drepturilor și libertăților fundamentale, această îndatorire având un caracter juridico-internațional și constituțional.³

De menționat că printre problemele cu care se confruntă azi societatea, este fenomenul corupției și impactul acesteia asupra drepturilor omului. Este greu de a demonstra că faptele de corupție au impact directe asupra drepturilor omului, însă, după o analiză mai amplă putem sesiza legătura dintre fapta de corupție și urmările grave care se pot răsfrânge asupra unor grupuri de persoane, urmare a violării drepturilor acestora.

Prin urmare, corupția afectează drepturile omului atât direct, cât și indirect. Astfel, corupția din sistemul de justiție penală poate încălca dreptul la un proces echitabil într-un context specific, contribuie la un mediu în care alte abuzuri ale drepturilor omului pot avea loc cu impunitate: arestări și detenții în masă și tratamente inumane sau degradante sau chiar torturarea suspectilor. De menționat că eficiența unui sistem

1 Potângă A., Costachi Gh. Asigurarea dreptului omului în lume, Centrul pentru protecția drepturilor omului din Moldova, Institutul de filozofie, sociologie și drept al AȘM, Chișinău 2003, ISBN 9975-903-71-1, 608 p.

2 https://ro.wikipedia.org/wiki/Declara%C8%9Bia_Universal%C4%83_a_Drepturilor_Omului

3 http://irp.md/uploads/files/2014-04/1397217598_justitia-si-drepturile-omului.pdf

de justiție penală într-un stat este apreciat în primul rând după nivelul respectării drepturilor omului, nivelul profesionalismului actorilor implicați în acest sistem și după impactul efectiv al sistemului asupra societății.⁴

Mită solicitată pentru a putea traversa frontiera în situația deținerii documentelor de călătorie valabile, restrânge neîntemeiat libertatea de mișcare a emigrantului și poate duce la încălcări suplimentare în cazul refuzului sau incapacității de a plăti mită, care poate duce la intimidare și hărțuire.

Corupția în sectorul sănătății afectează grav drepturile omului, inclusiv „*dreptul la ocrotirea sănătății*”. Astfel, corupția este ca un cancer care subminează capacitatea guvernelor de a progresa în furnizarea de servicii medicale adecvate. Acest fapt, poate avea impact grav asupra sănătății cetățenilor și duce la decese. Totodată corupția în sectorul sănătății include coruperea lucrătorilor medicali, care se poate asocia cu proceduri defectuoase și ambigui, funcționari lipsiți de etică și integritate, deturnarea și furtul de medicamente și materiale medicale, suprafacturarea frauduloasă a serviciilor de sănătate, delapidarea de plăți informale și corupția în achizițiile medicale. Alte exemple de impact al corupției asupra drepturilor omului, sunt prezentate mai jos:

Dreptul la viață, care este amenințat în cazul în care agenții de securitate sunt mituiți pentru a permite un atac terorist sau atunci când corupția în achiziții are ca rezultat infrastructura defectuoasă.

Dreptul la protecție împotriva sclaviei este încălcat atunci când poliția, polițiștii de frontieră sau inspectorii primesc favoruri sau bani pentru a trece cu vederea dovezile privind traficul de persoane.

Dreptul la proprietate este refuzat atunci când politicile referitoare la înregistrarea proprietății, proprietatea sau restituirea proprietății sunt aplicate într-un mod discriminatoriu sau arbitrar din cauza patronajului sau luării de mită.

Dreptul la educație este încălcat dacă fondurile pentru școli și rechizite sunt deturnate sau dacă accesul la educație depinde de mită sau de deciziile discreționare și excesive ale unor reponsabili din domeniu, care ar aștepta favorizări sau alte avantaje necuvenite.

Dreptul la muncă este afectat de procesele de recrutare sau de promovare care sunt părtinitoare din cauza nepotismului, favoritismului sau mitei.

Dreptul la un nivel de trai adecvat este în situația în care se plătește mită, se fac influențe necorespunzătoare și se utilizează abuziv unele edificii, fapt care reduce și prejudiciază accesul la îngrijire medicală, educație, apă, alimente și locuințe.

Tensiuni între drepturile omului și anticorupție apar atunci când procesul de identificare, investigare și urmărire penală a corupției încalcă dreptul la un proces echitabil, prezumția de nevinovăție, dreptul la proprietate și dreptul la viață privată. Aplicarea principiilor drepturilor omului ajută la asigurarea faptului că măsurile anticorupție „nu dăunează” persoanelor acuzate sau principiilor democratice ale societății în general. Totodată, se evidențiază necesitatea de a asigura o protecție adec-

4 Ibidem

vată persoanelor care raportează practici corupte (avertizori de integritate) și care nu doresc să tolereze anumite fapte coruptibile care ar putea să le afecteze unele drepturi.

La nivel internațional, normele privind drepturile omului sunt elaborate de următoarele instituții: Comitetul pentru Drepturile Omului și Comitetul pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale. Aceste organizații internaționale analizează și fac recomandări cu privire la probleme specifice, examinează respectarea de către state a obligațiilor tratatelor și, în unele cazuri, primesc petiții individuale care susțin încălcări ale drepturilor fundamentale de către aceste state. Comitetul Consultativ al Consiliului pentru Drepturile Omului a analizat pe larg impactul negativ al corupției asupra drepturilor omului. De menționat că Consiliul examinează, inclusiv și modul în care utilizarea ineficientă și delapidarea mijloacelor din fondurile externe/interne afectează drepturile omului. Cu referire la Comitetul pentru Drepturile Copilului, se remarcă că acesta a făcut o legătură între corupția în achizițiile de stat și obligația de a utiliza eficient resursele în beneficiul drepturilor copilului.⁵

Obligația de a respecta drepturile fundamentale ale omului rezidă în faptul că oficialii de stat/reprezentanții entităților publice/politici nu trebuie să admită și tolereze practici de corupte care pot afecta direct drepturile omului. De menționat că obligația de a respecta și proteja drepturile fundamentale obligă fiecare stat să prevină, să investigheze și să pedepsească actele de corupție comise de către funcționari sau terți. Totodată, obligația de a proteja drepturile fundamentale nu permite inclusiv delapidarea resurselor destinate unor scopuri sociale, care ar putea fi asociate cu unele infracțiuni de corupție.

Potrivit raportului *Impactul corupției asupra realizării drepturilor omului în Republica Moldova*, elaborat de către Centrul pentru Drepturi Civile și Politice, actele individuale de corupție au dus la încălcarea drepturilor omului în aproximativ o treime dintre cazurile analizate de către experții, în timp ce corupția sistemică este responsabilă de alte 30 la sută din încălcări.⁶ Alți factori care favorizează încălcarea drepturilor omului potrivit studiului⁷ sunt neconformitățile legislației și reglementărilor naționale cu standardele internaționale, lipsa resurselor sau expertiza insuficientă pentru identificarea și respectarea obligațiilor internaționale, dar și corupția politică de scară mare. Totodată, se constată că fenomenul corupției implică două costuri distincte în coraport cu respectarea drepturilor omului. Primul se referă la resursele publice diminuate din cauza mitei și neachitării impozitelor și altor taxe, iar cel de-al doilea vizează consecințele/impactul încălcării drepturilor omului, pierderea oportunității de dezvoltare individuală a persoanei și deteriorarea legitimității instituțiilor publice.⁸

5 <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/uncrc-general-comment-no-19-2016-public-budgeting-realization-childrens-rights-art-4/>

6 https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/library/effective_governance/impactul-corup_iei-asupra-realizarii-drepturilor-omului-in-republ.html

7 Ibidem

8 Ibidem

În cazul încălcării dreptului la viață, autorii studiului au identificat că grupurile cele mai vulnerabile afectate de corupție sunt supraviețuitoarele violenței în familie și persoanele aflate în grija acestora (copii, persoane în etate), dar și deținuți. Încălcarea dreptului la educație îi afectează cel mai mult pe preșcolari, elevi, studenți, în special pe cei vulnerabili din punct de vedere social, iar dreptul la sănătate este prejudiciat mai ales în cazul persoanele cu multiple probleme de sănătate, cele cu dizabilități și oamenii în etate.⁹ În cele 300 de cazuri individuale de încălcare a drepturilor omului examinate, costurile corupției ar constitui aproximativ 20 de milioane de lei (1 milion de euro). De exemplu, în cazul violenței în familie, costul mediu pe caz se ridică la 45 000 lei (2 000 euro), care include îngrijirea medicală; asistența psihosocială; productivitatea sau capacitatea de muncă pierdută (concediu medical); securitatea socială (plăți, prestații); asistență juridică (garantată de stat) și servicii juridice (costuri private); susținerea justiției penale (proces și ordonanțe de protecție) și aplicarea legii (sectorul justiției penale și poliție, ordonanțe de protecție). În cazul dreptului la educație, în ceea ce privește *permisul de conducere*, de exemplu, estimarea generală a costului generat de corupție se estimează la aproximativ 130-140 milioane lei (6-7 milioane euro) pe an.¹⁰

Potrivit Raportului de evaluare a integrității instituționale a Departamentului înmatriculare a vehiculelor auto și calificare a conducătorilor auto a ASP, publicat pe pagina CNA, în cazul fraudării examenului pentru obținerea dreptului de a conduce, urmare a coruperii membrilor comisiei de examinare care dețin dubla competență și puterea discreționară în acest sens, dreptul la viață și integritate fizică a unor cetățeni ar putea fi prejudiciat, ca rezultat al producerii unor accidente rutiere grave.¹¹ Astfel, prin fraudarea examenului de obținere a dreptului de a conduce și eliberarea ilicită a permisului de conducere, riscul producerii unor accidente rutiere este cu potențial înalt de materializare în viitor și poate avea urmări grave asupra sănătății și vieții persoanelor aflate în trafic, inclusiv a pietonilor.¹²

De menționat că în practică, drepturile sociale sunt cele mai afectate, în special de mica corupție. De exemplu, corupția în sectorul sănătății afectează dreptul fiecărei persoane de a beneficia de cel mai preformant și înalt nivel de tratament; în sectorul educației, dreptul la educație, care poate implica colectarea unor taxe informale pentru a beneficia de servicii de calitate.

Drepturile omului pot fi subminate de corupție și în cazul în care un deținut trebuie să ofere gardianului ceva pentru a putea beneficia de hrană mai bună, haine sau strictul necesar, în cazul dat este afectat dreptul deținutului la condiții umane de detenție.¹³ Creșterea alarmantă a traficului de persoane poate fi facilitată în primul rând de corupție care determină poliția, inclusiv cea de la frontieră să admită asemenea infracțiuni, respectiv, acest lucru afectează grav dreptul omului la protecție împotriva

9 Ibidem

10 Ibidem

11 <https://cna.md/public/files/Raport-de-evaluare-DIMM-CCA-2710a4.pdf>

12 Ibidem

13 Articolul 10 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice.

sclaviei și servitutei.¹⁴ În mod evident, corupția în administrarea justiției pune în pericol drepturile fundamentale la protecția judiciară, inclusiv dreptul la un proces echitabil.¹⁵ Dreptul de asociere și de muncă, dreptul de a se organiza (articolul 22 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice și convențiile relevante ale Organizației Internaționale a Muncii) pot fi afectate de mita oferită funcționarilor unor ministere pentru a facilita demisia unor lideri, inclusiv de sindicate. În cazul nepotismului, favoritismului sau coruperii reprezentanților resurselor umane poate fi prejudiciat dreptul de acces egal la funcțiile publice. Dacă, angajatul unui instituții cu atribuții de înregistrare a populației refuză să predea un pașaport fără ai oferi suplimentar mită, atunci dreptul de a părăsi țara poate fi încălcat. Prin urmare, unele forme ale corupției pot fi asociate indirect și cu discriminarea.

În cadrul unei dezbateri la nivel înalt care a marcat cea de-a cincisprezecea aniversare de la adoptarea de către Adunarea a Convenției Națiunilor Unite împotriva corupției, președintele Adunării Generale Miroslav Lajčák (Slovacia), a susținut că instituțiile, întreprinderile și cetățenii au avut de suferit pe măsură ce corupția a distrus totul în cale. „Când sunt oprțiți la punctele de control pentru mită, când nu vine un autobuz sau nu se deschide o clinică pentru că bugetele sunt gestionate prost“, oamenii obișnuiți au suportat consecințele. Guvernele nu trebuie doar să legifereze, să pună în aplicare și să aplice legile, ci și să angajeze mass-media, sectorul privat, societatea civilă și mediul academic în luptă.¹⁶

Capitolul 2 al UNCAC impune statelor părți să adopte o serie de măsuri preventive, de la înființarea unui organism anticorupție și reorganizarea serviciului public până la adoptarea de coduri de conduită pentru funcționarii publici, reorganizarea achizițiilor publice și prevenirea spălării banilor. Din perspectiva dreptului internațional general, acestea sunt obligații de prevenire. Dacă interpretăm obligațiile UNCAC în conformitate cu legislația drepturilor omului (articolul 31(3)(c) din Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor), devine evident că măsurile menționate aici trebuie luate într-un mod adecvat și eficient.

La articolul 20 din UNCAC este prevăzut ca statelor părți să „ia în considerare“ stabilirea „îmbogățirii ilicite“ drept infracțiune. Astfel, în temeiul unei astfel de prevederi penale, ar putea fi pedepsită o creștere semnificativă a activelor unui funcționar public pe care acesta nu o poate explica în mod rezonabil în raport cu veniturile sale legale. Corespunzător, implementarea conformă a acestui articol, ar permite statelor să prevină eventuale manifestări de corupție în rândul funcționarilor public, inclusiv de rang înalt, precum și potențiale încălcări ale dreptului omului.

În anumite circumstanțe, corupția (atât mică, cât și mare) trebuie considerată o încălcare a Pactul internațional pentru drepturile economice, sociale și culturale (ICCPR). După cum s-a menționat mai sus, corupția — în organele poliției, în sis-

14 Articolul 8 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice.

15 Articolul 14 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice.

16 <https://www.un.org/press/en/2018/ga12017.doc.htm>

temul judiciar, politică etc. — afectează nemijlocit și drepturile omului consacrate în Pactul internațional pentru drepturile civile și politice.

Corupția reduce și capacitățile guvernelor de a atrage resurse financiare, inclusiv prin cooperare internațională, făcând țările mai puțin atractive pentru donatori și investiții. De fapt, marea corupție privează statul de resurse într-un mod „inechitabil“. Acest lucru este evident atunci când fondurile sunt deturnate direct din bugetul guvernului. Acest lucru se întâmplă și în cazul proiectelor de infrastructură excesive sau achiziționării exagerate de echipamente militare etc.¹⁷

O problemă esențială pentru determinarea unei încălcări a drepturilor omului prin conduită coruptă este cauzalitatea. Acest lucru este valabil atât pentru lacunele admise de guverne, cât și pentru actele corupte comise de către funcționarii publici, care se pot produce concomitent. Până în prezent, instanțele internaționale și regionale pentru drepturile omului au abordat mai puțin problema cauzalității/legăturii dintre corupție și drepturile omului.

O altă abordare care necesită a fi expusă se referă la faptul că în timp ce corupția este o infracțiune legată de o anumită conduită, încălcările drepturilor omului pot fi constatate numai dacă are loc efectiv o vătămare concretă, prin urmare, nu orice act de corupție ar putea prejudicia drepturile omului.

Totuși o soluție importantă în acest sens este ca oamenii cărora li s-a afectat anumite drepturi, urmare a comiterii unor fapte de corupție, să denunțe aceste fapte pentru a putea beneficia de serviciile sau bunurile la care au dreptul.

Potrivit Raportului privind realizarea Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere RM — UE în anii 2017—2019, în domeniul drepturilor omului și libertăților fundamentale una din evoluțiile principale ține de aprobarea, în 2018, a Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018—2022 (PNADO III). Astfel, în 2019, a fost creat Consiliul național pentru drepturile omului și Secretariatul permanent pentru drepturile omului, care coordonează implementarea Planului. În vederea consolidării mecanismelor de protecție, în anul 2017, Constituția RM a fost amendată și suplinită cu dispoziții privind Avocatul Poporului. De asemenea, în legislație au fost operate modificări privind salarizarea Avocatului Poporului. Oficiul Avocatului Poporului (OAP) a primit în gestiune sediul actual, iar Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității a fost asigurat cu sediul nou. În scopul asigurării funcționalității OAP, pentru anul 2017 bugetul autorității a fost mărit și a constituit suma de 11.5 milioane lei, iar bugetul pentru anul 2020 constituie deja 13.3 milioane lei. Totodată, Mecanismul național de prevenire a torturii (aflat în gestiunea OAP) a fost identificat drept activitate separată în cadrul bugetului OAP și, prin urmare, au fost alocate sume adiționale de bani.

În rezultat, corupția poate fi privită ca folosirea abuzivă, ilicită și necorespunzătoare a puterii, contrară drepturilor cetățenilor, deși aceste drepturi sunt fundamentale, inalienabile, și esențiale pentru fiecare ființă umană.

17 <https://academic.oup.com/ejil/article/29/4/1251/5320164>

Concluzii: Un stat corupt creează un cerc vicios în care își pierde rapid autoritatea și capacitatea de a governa pentru binele comun. Corupție face posibil ca avertizorii de integritate să fie reduși la tăcere, ca justiția să fie subminată și ca încălcările drepturilor omului să rămână nepedepsite. Prin urmare corupția afectează drepturile civile, politice, economic, sociale și culturale. Mai rămâne mult de lucru pentru a maximiza potențialul abordărilor privind drepturile omului și de a reduce efectele dăunătoare ale corupției. Pentru aceasta, trebuie dezvoltate noi strategii și cadre conceptuale pentru a aborda problema corupției în fața organelor tratatelor ONU, precum și a instanțelor regionale și naționale. În general, o mai mare colaborare între specialiștii anticorupție și cei din domeniul drepturilor omului ar spori integrarea drepturilor omului în eforturile de combatere a corupției. Astfel, prin conjugarea eforturilor comune, ar putea fi diminuat impactul corupției drepturilor omului și prevenite eventuale încălcări și abuzuri.